

ФО царював в серці означає владність, тобто відтворює владну роль Михайлика в серці Роксолани, який захоплює всі почуття: *в серці пані Параски-Роксолани царював на ту годину обшарпаний ковальсько Михайлик* [3, с. 311].

Отже, як і в народнописенній творчості та повсякденному спілкуванні, слово **серце** вживається в усіх семи значеннях, поданих тлумачним словником. За словником «Знаки української етнокультури» **серце** здавна символізує життя; символізує почуття взагалі.

Кордоцентризм вербалізується в романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...» насамперед через слова **серце** спільнокореневі **серденько, душечка**, а також через мовні одиниці, що описують почуття любові, ненависті, що пов'язуються передусім з прикметниками та дієсловами.

У романі «Козацькому роду нема переводу...» О. Ільченко використовує індивідуально-авторські фразеологізми, значення яких ми розуміємо за контекстом: **по серцю ятаганом, не стало серця, хруснуло в серці, жалить кропива до самого серця, не легше стало на серці**.

Як бачимо, важливим критерієм відбору лінгвістичного матеріалу стає його потенціал у формуванні мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентності майбутнього педагога.

Курс «Сучасної української мови з практикумом» характеризується рядом своєрідних ознак, що, передусім, характеризується змістом і технологією навчального матеріалу. Важливим засобом у навчанні стає художній текст як середовище функціонування мовних одиниць, що дає змогу залучити студентів до мовної діяльності, мотивує засвоєння лінгвістичної теорії, підвищує пізнавальний і виховний потенціал заняття.

Література:

1. Голубовська І. О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) / О. І. Голубовська // Мовознавство. – 2002. – № 4–5. – С. 40–47.
2. Жайворонко В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В. В. Жайворонко // Мовознавство. – 2001. – № 5. – С. 48–63.
3. Ільченко О. Є. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця: (Український химер. роман з нар. уст): [роман] / О. Є. Ільченко. – Харків: Фоліо, 2009. – 699 с.
4. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К.: Радянська школа, 1991.
5. Українська Радянська Енциклопедія: у 11 т. / [Гол. редак. М.П. Бажан]. Київ: Наукова думка. – Т. 9. – 1963. – 588 с.
6. Храмова В. Українська душа / В. Храмова. – Київ: Видавництво МП Фенікс, 1992. – 128 с.

УДК 811.161.2'373.23:26-23

О. О. Решетняк, Н. В. Швидка,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ДО ПИТАННЯ СЕМАНТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ Й КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ БІБЛІЙНИХ АНТРОПОНІМІВ

У статті здійснено аналіз лінгвокультурологічних особливостей семантичної трансформації й концептуалізації провідних біблійних антропонімів: з'ясовано трактування поняття «концепт» у сучасній лінгвокультурології; визначено умови концептуалізації й категоризації провідних біблійних антропонімів; проаналізовано особливості концептуалізації біблійних антропонімів Авель – Каїн, Христос – Іуда.

Ключові слова: Біблія, концепт, концептосфера, денотат, конотація, символема, антропонім.

В статье проанализированы лингвокультурологические особенности семантической трансформации и концептуализации основных библейских антропонимов: уточнено понятие «концепт» в современной лингвокультурологии, определены условия концептуализации и категоризации основных библейских антропонимов, осмыслены особенности концептуализации библейских антропонимов Авель – Каин, Христос – Иуда.

Ключевые слова: Библия, концепт, концептосфера, денотат, коннотация, символема, антропоним.

The linguistic and cultural features of semantic transformation and conceptualization of main Biblical anthroponyms are analyzed in the article. The interpretation of meaning of «concept» in modern cultural linguistics is clarified; the terms of conceptualization and categorization of main biblical anthroponyms are determined. The authors analyze the features of conceptualization of biblical anthroponyms Abel – Cain, Christ – Judas.

Keywords: Bible, concept, the sphere of concepts, denotatum, connotation, symboleme, anthroponym.

У сучасному мовознавстві теорію концептів активно студіюють такі мовознавці: М. Полюжин, О. Кубрякова, Ж. Соколовська, С. Жаботинська та ін. У межах когнітивно-комунікативної парадигми в лінгвістиці розпочато вивчення лексеми *Бог* як культурного концепту (П. Мацьків), з'ясовано його характеристики як символу в англійській, російській та французькій культурах (Ю. Степанов, Г. Поліна, С. Жерновеї), досліджено особливості символічної категоризації, семантичні характеристики лексем, що об'єктивують цей концепт, процеси метафоричної та метонімічної концептуалізації, когнітивні й функційні особливості в жанрових різновидах конфесійного стилю.

Універсальні культурні біблійні концепти, зокрема й бібліоніми, як важливі сегменти мовної картини світу українців, потребують системного аналізу в лінгвоукраїністиці. Вони – один із важливих засобів вербалізації мовної картини світу, оскільки репрезентують широке коло властивостей, рис, ознак буття й духовного світу індивіда, тому потребують системного лінгвістичного осмислення концепти Святого Письма, як культурно значущі пріоритетні поняття національної самосвідомості. Доцільним є виокремлення кола тих референтних, сигніфікативних та асоціативних сегментів, які українці вербалізують засобами релігійної концептосфери, це посприє уточненню значення Біблії для соціальної діяльності спільноти та з'ясуванню особливостей українського світосприйняття. У цьому і вбачаємо **актуальність** запропонованої розвідки.

Метою статті є аналіз лінгвокультурологічних особливостей семантичної трансформації й концептуалізації провідних біблійних антропонімів.

Окреслена мета зумовлює розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати потрактування поняття «концепт» у сучасній лінгвокультурології;
- 2) визначити умови концептуалізації й категоризації основних біблійних антропонімів;
- 3) проаналізувати особливості семантичної трансформації й концептуалізації біблійних антропонімів Авель – Каїн, Христос – Іуда як репрезентантів найвищих цінностей людства.

Конкретизатором концептуальної картини світу як психологічного відповідника реальної дійсності індивіда чи певної спільноти є мовна картина світу, оскільки саме завдяки вербалізації домінантного поняття концепти набувають статусу складової індивідуального чи колективного людського досвіду. На переконання Т. Космеди, зокрема, концепт – це «згусток певної культурно-національної інформації, зафіксований у мові» [8, с. 166]. Мовну картину світу потрактовують як членування предметного й поняттєвого світу засобами мови – словниковими та граматичними одиницями [5, с. 93].

У сучасному мовознавстві окреслено кілька потрактувань поняття концепт, наразі, у лінгвокультурології його експлікують як культурно-знакову й культурно усвідомлену одиницю (А. Вежицька, І. Голубовська, В. Карасик, В. Маслова, Т. Радзівська, О. Тищенко та ін.), у когнітивній лінгвістиці превалюють такі механізми аналізу інформації щодо концепту, за яких культурна домінанта іноді може бути відсутньою (С. Жаботинська, О. Кубрякова, О. Селіванова, В. Телія та ін.).

На сьогодні в лінгвоукраїністиці спостерігаємо актуалізацію питань щодо цілісного осмислення співвідношення мови й мислення, мови й культури, яке, насамперед, передбачає з'ясування механізмів відображення в мові позамовної дійсності, знань про світ, а також є підґрунтям формування мовної й концептуальної картин світу.

Найважливішими процесами пізнавальної діяльності вважають концептуалізацію й категоризацію. У лінгвокультурології концепт, зазвичай, кваліфікують як «ментальну одиницю, підґрунтям якої є поняттєво-ціннісна ознака» [6, с. 96]. Концептуальна картина світу оперує поняттям концепт, реалізуючи дві найважливіші функції: інтерпретативну (забезпечує світосприйняття) та регулятивну (є універсальним орієнтиром у світі) [10, с. 25].

Як зазначає Д. Лихачов, «чим багатша національна культура, її фольклор, література, наука, історичний досвід, релігія, тим багатша концептосфера народу» [9, с. 280–287]. Остання корелює з поняттям менталітет: концептосфера – це сфера знань народу, а пізнавальна діяльність є механізмом забезпечення їх формування; менталітет же є особливим способом усвідомлення буття, зумовленим сукупністю стереотипів свідомості. Вочевидь, національний менталітет маркує спосіб сприйняття дійсності, спричинений сукупністю когнітивних етнічних стереотипів. Образно-схематичні, пропозиційні, метафоричні, метонімічні й символічні – це ті когнітивні моделі, що структурують ментальні простори. Дослідники вважають концептом одиницю колективної свідомості, вербалізовану в мові й марковану етнокультурною специфікою. Саме ці ознаки розмежовують концепт і поняття та значення. У такому потрактуванні концепт – основна одиниця лінгвокультурології.

На етнокультурному змісті концепту акцентує В. Жайворонок [4, с. 51–53], виокремлюючи такі його складові, як образність і символізм – довершені координати національно-культурного світосприйняття. Проте деякі мовознавці стверджують, що концептосферу формують лише ті семантичні утворення, що є домінантними щодо розуміння національного менталітету як специфічних рис її носіїв [3, с. 39]. Такий підхід корелює з явищем прецедентності, об'єктивованої концептом, денотатом якого є максимально конкретний просторово-часовий сегмент дійсності. Окреслений денотат транслює загальні знання про ці національно й культурно значущі сегменти буття. На думку О. Тищенка, «сама мова структурує й організовує концептуальний апарат людини, що становить складну репрезентативну систему, яка реалізується через певну комбінаторику смислів, кодується тими чи тими концептуальними єдностями» [11, с. 23].

Існує чимало прийомів побудови лінгвокультурних концептів. Будь-який концепт може бути вербалізований мовними одиницями різних рівнів: лексемами, фразеологізмами, словосполученнями або реченнями. Діахронія певного знакового утворення як фрагмента картини світу уможливило набуття такими мовними одиницями концептуального значення за умови динаміки ціннісних парадигм.

Концепт – це не лише лексичне значення слова, йому притаманні, крім лексико-семантичних варіантів та їх окремих складових із концептуальними ознаками, ще й інші особливості, а саме: загальнонаціональні, універсальні, марковані власним досвідом чи індивідуальними уявленнями. Тобто в концепті закодована генетична, історична, культурологічна пам'ять соціуму.

В. Кононенко вважає, що одним із шляхів з'ясування змісту концепту є осмислення його внутрішньої форми, а через неї пізнання його позиції в ланцюжку співвідношень: слово – поняття – образ – символ [7, с. 248]. У концептах виокремлюють предметні, поняттєві, асоціативні, образні, символічні та ціннісно-оцінні компоненти. Біблійніми як особливі символи відіграють неабияку роль у національній концептосфері, основними принципами їх упорядкування є протиставлення й бінарність. Кожен символ Святого Писання є значущим, а символічні біблійніми, зазвичай, є біполярними: марковані добром чи злом (Богом чи Сатаною). Отже, релігійним концептам притаманний високий рівень світоглядного консерватизму. Дуалістичні провідні концепти *Авель – Каїн, Христос – Іуда* тощо репрезентують найвищі цінності людства, у яких сконцентровано онтологічну, релігійну та духовну константи індивіда й соціуму. Емоційно-оцінна складова значень таких одиниць зумовлена ієрархією християнських цінностей, водночас, аксіологічна система оцінювання виокремлює дві протилежні конотативно-марковані семантичні зони (*Авель – Христос, Каїн – Іуда*), зумовлені високими духовними істинами, що передбачає емотивне сприйняття світу.

Процес збагачення семантичного потенціалу є поступовим, і як результат усвідомлення відбувається розширення площини концептуального й денотативного змісту антропоніма, що і є умовою його фразеологізації. Власна назва як ім'я концепту стає певним інформаційним кодом значущого явища, залучаючи знання про нього до концептосфери національної мови. Наразі, біблійніми як текстовий код, зазвичай, є водночас репрезентантом та ім'ям-концептом.

В українській мові формування концептів зумовлене переосмисленням значень, наприклад: *Каїн* – символ братовбивці, злочинця, недолюдка; *Авель* – символ невинної жертви; *Ісус Христос* – символ добровільної жертви в ім'я спасіння людства; *Іуда* – символ зради тощо. Такі символічні моделі актуалізують прототипні ситуації і є трансляторами знань про світ. Основною ознакою українського релігійного й національного світогляду є його «христоцентричність», що й має втілення в концептосфері етносу. «Пошук «внутрішньої трансценденції» для українця – це, насамперед, християнська віра,» – констатує В. Янів [12, с. 181]. Номінація *Ісус Христос* маніфестує семи «чистота», «досконалість», «добровільна жертвовність», «невинність» та «святість», а його розп'яття є важливою ідейною домінантою Нового Заповіту, завершеною й досконалою через свою вселенську дієвість, і «нівелює» всі численні жертвоприношення Старого Заповіту. Оскільки фразеологізм – один із основних репрезентантів концептів, то констатуємо найбільшу кількість сталих сполук із цією біблійною символомою, утворених при концептуалізації (*явлення Христа народові, як у Христа за пазухою, Христом Богом тебе прошу, мати Христа в душі, заради Христа!* тощо).

Біблійні антропоніми зазнають семантичної трансформації й концептуалізації, залучаючись до процесу вторинної номінації, і починають функціонувати як апелювати. Символеми з негативною конотацією (*каїн й їуда*) перебувають уже на перетині площин власних і загальних назв, уособлюючи зраду, підступність, жорстокість, гріх, зло. Частотне функціонування таких концептів у мовній картині світу модульоване морально-ціннісною біблійною інформацією, значним культурним тлом, усталеними конотаціями, що й зумовлює набуття власними назвами ознак семантично ємного засобу характеристики процесу символізації й актуалізації домінуючих понять.

Отже, біблійніми є репрезентантами унікальності національної мови, своєрідним мовним кодом гносеологічної інформації [2, с. 38], що й маніфестують провідні біблійні символи. Прецедентні імена Авель, Ісус Христос – Каїн, Іуда є культурно-маркованими в системі релігійних і духовних цінностей. Символеми *Авель, Ісус* є уособленням ідеальних сутностей і максимум відміну від біблійних *Каїн, Іуда*. Аналізовані антропоніми відіграють неабияку роль у концептуалізації логічного й емоційного світосприйняття, а засобом оформлення змісту такого концепту є мовна система.

Подібні дослідження вважаємо перспективними, зокрема, більш докладного аналізу потребують власне процеси переходу посесивних ад'єктивів до складу апелювати.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [переклад проф. Івана Огієнка]. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2002. – 1375 с.
2. Бучко Дмитро. Спільне та відмінне в номінації об'єктів на апелювативному та онімному рівнях / Дмитро Бучко // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Семантика мови і тексту». – Івано-Франківськ, 2006. – С. 35–38.
3. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 236 с.
4. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В. В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я. – № 32. – 2002. – С. 51–53.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
6. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : «Гнозис», 2004. – 390 с.
7. Кононенко В. Смысловая структура концепту / В. Кононенко // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Семантика мови і тексту». – Івано-Франківськ, 2006. – С. 248–250.
8. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки / Т. Космеда. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2000. – 350 с.
9. Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под ред. проф. В. А. Нерознака / Д. С. Лихачов. – М. : Academia, 1997. – С. 280–287.
10. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Под ред. Б. А. Серебrenникова, Е. С. Кубряковой, В. И. Попова. – М. : Наука, 1980. – 216 с.
11. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К. : КДУ, 2000. – 236 с.
12. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду / В. Янів // Релігія в житті українського народу. – Т. 181. – Мюнхен – Рим – Париж, 1966. – С. 181–200.

УДК 81.373

С. М. Рибачок,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

МАНІПУЛЯТИВНА ПРИРОДА ЕКОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті описано когнітивні аспекти маніпулятивного впливу на способи розуміння та відтворення економічного дискурсу, що зумовлено залежністю економічних знань від ідеологічних та політичних доктрин, зміною цілей економічної діяльності та поселенням маніпулятивної функції в інтересах суб'єктів.

Ключові слова: економічний дискурс, маніпулятивний вплив.

В статье описаны когнитивные аспекты манипулятивного воздействия на способы понимания и воспроизведения экономического дискурса, что обусловлено зависимостью экономических знаний от идеологических и политических доктрин, изменением целей экономической деятельности и усилением манипулятивной функции в интересах субъектов.

Ключевые слова: экономический дискурс, манипулятивное воздействие.

The article describes the cognitive aspects of manipulation in economic discourse. Analysis of manipulative influence of economic discourse is based on the consideration of its cognitive, social and discursive dimensions.

Cognitively, manipulation as mind control involves the interference with processes of understanding, formation and representation of biased mental models predetermined by falsifying of economic knowledge with the ideological and political instruments, changing economic goals, fostering the manipulative function in the best interests of economic subjects.

Keywords: economic discourse, manipulative influence.

Актуальність дослідження форм впливу інформаційних комунікативних технологій на свідомість економічної людини визначена недостатністю вивчення такого значущого феномену сучасного політичного, соціального та економічного життя як економічний дискурс та необхідністю виявлення сутнісних ознак економічних маніпуляцій як з метою підтримки політичної, соціальної та економічної стабільності в суспільстві, так і формуванню в суспільстві критичного сприйняття текстів, що реалізуються політиками, політтехнологами, економістами та експертами в інтересах влади та економічних структур.

Метою статті є опис когнітивних аспектів маніпулятивного впливу як форм втручання у способи розуміння та відтворення економічної картини світу, що актуалізують маніпулятивний потенціал мовних засобів в економічному дискурсі.

Враховуючи теоретичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених (Карасик В., Селіванова О., Т. ван Дейк та ін.) економічний дискурс у даній роботі трактується як особлива мовна картина світу економіки, відображення якої можливо у поєднанні економічних текстів з комунікативними ситуаціями, в яких вони були створені, з політичними, соціальними, історичними, культурними, психологічними, ідеологічними та іншими чинниками та системою комунікативних, прагматичних і когнітивних установок суб'єкта, що взаємодіє з об'єктом економічних відносин для набуття, підтримки та утримання домінуючого впливу.